

היום נלמד בעזרת ה':

בבא בתרא דף קמח

למדנו ששכיב מרע שאמר 'פלוני יגור בבית הזה' או 'פלוני יאכל את פירות דקל זה כשיצמחו' לא אמר כלום. בגלל שחכמים תקנו שהדיבור של שכיב מרע נחשב כמו קנין. ואם כן, מתנה שאדם בריא לא יכול לתת גם שכיב מרע לא יכול לתת. והרי לא ניתן להקנות מגורים בבית, כי 'מגורים' זה דבר שאין בו ממש. וכן לא ניתן להקנות פירות של דקל שעדיין לא צמחו, כי זהו דבר שלא בא לעולם. אבל אם יאמר השכיב מרע 'תנו בית זה לפלוני וידור בו' או 'תנו דקל זה לפלוני ויאכל פירותיו', דבריו מועילים כמו קנין. כי כאן הוא מקנה לו את הבית לצורך מגורים, וכן את הדקל לצורך הפירות.

(את המשך הסוגיא פירשנו על פי תוס' והראשונים).

איבעיא להו דקל לאחד ופירותיו לאחר מהו: שכיב מרע שנתן את הדקל במתנה לאדם אחד, ואת פירות הדקל במתנה לאדם אחר. האם כשהוא נתן את הדקל לראשון הוא התכוין להשאיר לעצמו את 'המקום של הפירות בדקל'. כלומר לראשון הוא נתן את הזכות בעץ דקל רק לצורך העצים, ולשני הוא נתן את הזכות בדקל לצורך הפירות. ואם כן השני קנה את הפירות.

או שכשהוא נתן לראשון את העץ, הוא נתן לו את כל הזכות בעץ, ואם כן השני לא קנה כלום בעץ וממילא הוא גם לא קנה את הפירות כי הם דבר שלא בא לעולם.

אם תמצי לומר לאחר לא הוי שיוור, לעצמו הוי פירותיו מהו: ואם נאמר שאכן שכיב מרע הנותן דקל לאחד ופירות לאחר, לא שייר לשני זכות בדקל לפירות, ולכן השני לא קנה את הפירות. עדיין יש להסתפק מה הדין בשכיב מרע שנתן את הדקל לאחד ואת הפירות השאיר לעצמו, האם כאן הוא כן משאיר את מקום הפירות לעצמו?

תשובה: אמר רבא אמר רב נחמן - אם תמצי לומר דקל לאחד ופירותיו לאחר לא הוי שיוור מקום פירי, דקל לאחד ושייר פירותיו לפניו, שייר מקום פירי. מאי

טעמא? כל לגבי נפשיה בעין יפה משייר: גם אם נאמר שבדקל לאחד ופירות לאחר הוא לא שייר את מקום הפירות. בדקל לאחד ופירות לעצמו הוא כן שייר את מקום הפירות. והטעם, כי כשאדם משאיר משהו לעצמו הוא עושה זאת בעין יפה.

אמר ליה ר' אבא לרב אשי: אנחנו שונים את האיבעיא להו ואת דברי רב נחמן, על דברי ריש לקיש. ריש לקיש אמר המוכר בית לחבירו ואמר לו 'אני מוכר לך את הבית על מנת שהדיוטא (= הקומה העליונה) שלי', הקומה עליונה שלו.

הגמרא להלן מבארת את דברי ריש לקיש על פי ביאורו של דברי רב זביד לעיל (דף סג'). במשנה לעיל דף סא' כתוב שהמוכר את הבית לא מכר את העלייה. ואם כן לא מובנים דברי ריש לקיש מדוע המוכר צריך לעשות תנאי על מנת שהוא לא מוכר את העלייה? וביאר רב זביד ריש לקיש בא לחדש שמכיון שהמוכר עשה תנאי שהוא לא היה צריך לעשות אותו, כוונתו להשאיר לו את הזכות להוציא זיזים מהעלייה.

איבעיא להו בית לאחד ודיוטא לאחד מהו מי הוי שויר או לא: הנותן במתנה את הבית לאדם אחד ואת הדיוטא לאדם אחר. האם כוונתו להשאיר לבעל העלייה את הזכות להוציא זיזים, או לא?

אם תמצא לומר בית לאחד וכו': ואם תרצה לומר שבמקרה כזה הוא לא השאיר לבעל העלייה זכות להוציא זיזים, יש להסתפק מה הדין אם אמר שנותן במתנה לאדם אחד את הבית 'חוץ מהעלייה' שאותה הוא משאיר לעצמו. האם דוקא כשאומר בלשון של תנאי (כנ"ל) כוונתו לשייר לעצמו את הזכות להוציא זיזים, או אפילו בלשון 'חוץ'?

ועל כך אמר רב נחמן שכוונתו לשייר לעצמו את הזכות להוציא זיזים.

ואליבא דרב זביד דאמר שאם רצה להוציא בה זיזין מוציא אלמא כיון דשייר דיוטא מקום זיזין נמי שייר (הכא נמי כיון דאמר חוץ מפירותי מקום פירי שייר): וכל האמור הוא אליבא דרב זביד שפירש את דברי ריש לקיש כנ"ל. שהמוכר בתנאי שהוא משייר את הדיוטא, כוונתו לשייר לעצמו את הוצאת הזיזים. והוא הדין לאומר 'חוץ' מכיון שהוא משייר לעצמו את הדיוטא שלא היה לו צורך לשייר אותה, שהרי בכל מקרה היא לא חלק ממכירת הבית, אם כן כוונתו להשאיר לעצמו את הוצאת הזיזים.

אמר רב יוסף בר מניומי אמר רב נחמן - שכיב מרע שכתב כל נכסיו לאחרים: בודקים את הדבר. אם הוא עשה זאת בצורה של 'מחלק' כלומר שמראש חילק את כל נכסיו לכל האנשים הללו (ולא התחרט באמצע). אם הוא מת, קנו כל המקבלים. ואם הוא הבריא ועמד מחוליו, הוא חוזר בו בכל הנכסים שחילק להם.

אבל אם הוא עשה זאת בצורה של 'נמלך' דהיינו בתחילה הוא נתן כמה מנכסיו ושתק, ולאחר מכן הוא החליט שהוא נותן גם את שאר הנכסים. אם הוא מת, קנו כל המקבלים. אבל אם הוא הבריא, הוא יכול לחזור בו רק בנכס שחילק אותו אחרון לכולם. כי רק בנכס האחרון שלא השאיר לעצמו כלום אנו אומרים שנתן אותו מחמת מיתה, וממילא אם הוא הבריא הוא יכול לחזור בו, אבל את שאר הנכסים הוא נתן במתנה גמורה בכל מקרה.

קושיא: **ודלמא עיוני קא מעיין והדר יהיב:** מדוע אם הוא שותק באמצע אנו אומרים שהוא בתחילה רצה לתת רק חלק מהנכסים ואחר כך הוא נמלך ונתן את השאר? אולי הוא עצר רק בשביל לחשוב ולעיין בדבר למי הוא רוצה לחלק את הנכסים, אבל מראש כוונתו היתה לחלק את כל נכסיו.

תירוץ: **סתמיה דשכיב מרע מידק דייק והדר יהיב:** שכיב מרע חושב ומחליט מה לחלק מנכסיו לפני שהוא קורא לאנשים שיבואו לפניו.

*

אמר רב אחא בר מניומי אמר רב נחמן שכיב מרע וכו': שכיב מרע שחילק לאחרים את כל הנכסים הידועים לנו שהם לו, ולאחר מכן הבריא ממחלתו. הוא לא יכול לחזור בו, כי אנו חוששים שמא יש לו נכסים נוספים במדינה אחרת ואם כן הוא שייר במתנתו והדין הוא שאינו יכול לחזור בו.

קושיא: **ואלא מתניתין וכו':** אם כן על איזה מקרה אומרת המשנה שאם 'לא שייר קרקע כל שהוא אין מתנתו קיימת' כשעמד ממחלתו, משום שהוא חוזר בו.

תירוץ: **אמר רב חמא באומר כל נכסי:** המשנה מדברת בשכיב מרע שכתב 'כל נכסי נתונים לפלוני' שאז כל הנכסים שלו בכל העולם נתונים לו.

מר בר רב אשי אמר במוחזק לן דלית ליה: מדובר במקרה שידוע לנו שאין לו עוד נכסים. אבל אם לא ידוע לנו, אנו חוששים שמא יש לו נכסים במקום אחר.

*

איבעיא להו, חזרה במקצת הוי חזרה בכולה או לא? שכיב מרע שכתב את כל נכסיו למישהו, ואח"כ חזר בו במקצת הנכסים ונתנם למישהו אחר, והוא יכול לחזור בו כיון שהמתנה חלה רק לאחר שימות. השאלה היא, האם בזה שחזר בו יש כאן גלוי דעת שרוצה לחזור בו מכל מה שנתן לראשון, ונמצא שרק השני יקבל את המקצת, ואם השכיב מרע הבריא הוא לא יוכל לחזור בו (= כדין מתנת שכיב מרע במקצת שאינו חוזר בו אם הבריא). או שמא כל רצונו היה לחזור בו רק מהמקצת, והשאר נשאר לראשון, והרי זה מתנת שכיב מרע בכולה, שהרי לא השאיר לעצמו כלום, ואם הבריא יכול לחזור בו.

הגמ' מנסה לפשוט את הספק:

תא שמע: למדנו בברייתא - שכיב מרע שנתן את כל נכסיו לראשון, וחזר בו ונתן מקצת לשני, השני קנה כיון שזו 'מתנת שכיב מרע במקצת', אבל הראשון לא קנה. ע"כ הברייתא.

מאי לאו בשמת: לכאורה הברייתא עוסקת במקרה שהשכיב מרע מת, ומכך שהראשון לא קנה מוכח שהחזרה שחזר בו ממקצת הנכסים היא בעצם חזרה מכל מה שנתן לראשון. ומכאן ראייה שבזה שהוא חזר בו במקצת יש כאן גלוי דעת שהוא רוצה לחזור בו מכל מה שנתן לראשון!

דחיית הראיה: לא, בשעמד: באמת חזרה במקצת אינה חזרה מהכל, והברייתא עוסקת במקרה שהשכיב מרע הבריא, והשני קנה כיון שלגביו זו 'מתנה במקצת' שהשכיב מרע לא יכול לחזור בו, אבל לגבי הראשון כיון שהוא קיבל את כל הנכסים לכן השכיב מרע יכול לחזור בו אם הבריא, כדין שכיב מרע שכתב את כל נכסיו והבריא שיכול לחזור בו.

הכי נמי מסתברא: וכך גם מסתבר שמדובר במקרה שהבריא, שהרי בסיפא של הברייתא שם נאמר - אם השכיב מרע נתן את מקצתו לראשון וכולן לשני, הראשון קנה והשני לא קנה. ע"כ הסיפא. אם מדובר שהבריא, מובן מדוע השני לא קנה, כיון שהוא קיבל את כל הנכסים שנשארו לשכיב מרע, והדין הוא ששכיב מרע שכתב את כל נכסיו והבריא יכול לחזור בו, והראשון קנה כיון שהוא קיבל רק מקצת מהנכסים, והרי זו 'מתנה במקצת' שהשכיב מרע לא יכול לחזור בו. אבל אם מדובר שהוא מת, שניהם צריכים לקנות כדין מתנת שכיב מרע שקונה לאחר מיתה כשאינו שויר. נמצא שמכאן יש הוכחה שחזרה במקצת אינה נחשבת חזרה מהכל.

א"ל רב יימר לרב אשי: גם אם תעמיד את הברייתא במקרה שהבריא, עדיין יש הוכחה שחזרה במקצת נחשבת כחזרה מהכל. משום שאם נאמר שחזרה במקצת נחשבת כחזרה מהכל הרי שמוכן מדוע השני קנה, כיון שהוא קיבל מקצת מהנכסים והשכיב מרע לא יכול לחזור בו כשהבריא. אבל אם תאמר שחזרה במקצת אינה נחשבת כחזרה מהכל, א"כ שניהם לא צריכים לקנות, כיון שהדבר דומה לשכיב מרע המחלק את נכסיו לכמה בני אדם ובסופו של דבר לא נשאר לו כלום, וכאשר הוא מבריא היא יכול לחזור בו כיון שלא השאיר לעצמו כלום, אלא בהכרח כיון שהוא חזר בו במקצת מהראשון הרי זה כאילו חזר בו מהכל ונמצא שהוא נתן רק מקצת מנכסיו לשני ולכן השני קנה. ומכאן ראייה שחזרה במקצת נחשבת כחזרה מהכל. וכך פוסקת הגמ'.

על פי זה מבארת הגמ' את הברייתא:

רישא משכחת לה: ברישא (= שכיב מרע שנתן את כל נכסיו לראשון, וחזר בו ונתן מקצת לשני, השני קנה והראשון לא קנה) מדובר בין אם הוא מת או הבריא, והראשון לא קנה כיון שהשכיב מרע חזר בו מכל מה שנתן לו, והשני קנה כיון שהוא קיבל 'מתנה במקצת' והדין הוא ששכיב מרע שנתן 'מתנה במקצת' אינו יכול לחזור בו אפילו אם הבריא.

סיפא לא משכחת לה אלא כשעמד: אבל בסיפא (= אם השכיב מרע נתן את מקצתו לראשון וכולן לשני, הראשון קנה והשני לא קנה) מדובר רק כשהוא הבריא, ולכן הוא יכול לחזור בו ממה שנתן לשני כיון שהוא נתן לו הכל, אבל הראשון קנה כיון שהוא קיבל רק 'מתנה במקצת'. [אבל אם הוא מת גם השני קנה].

*

איבעיא להו, הקדיש כל נכסיו ועמד מהו: שכיב מרע שהקדיש את כל נכסיו ולא השאיר לעצמו כלום, ואח"כ הבריא, האם הוא יכול לחזור בו או לא? צדדי הספק - האם הקדש יותר חמור מנותן מתנה, ובכוונתו להקדיש את נכסיו אפילו אם יבריא, או שאדם תמיד דואג לעצמו ולא משאיר את עצמו ללא נכסים, וכל מה שהקדיש היה רק על דעת שימות.

ואף אם נאמר שבכוונתו להקדיש את נכסיו אפילו אם יבריא, יש להסתפק מה הדין בשכיב מרע שהפקיר כל נכסיו ואח"כ הבריא, האם כיון שהפקיר את נכסיו לעניים ולעשירים הרי שהוציאו מדעתו לגמרי ואינו חפץ שממונו יחזור אליו ואינו רוצה

להנות ממנו יותר, או שאדם תמיד דואג לעצמו ולא משאיר את עצמו ללא נכסים, וכל מה שהפקיר היה רק על דעת שימות.

ואף אם נאמר שהוא הפקירו לגמרי ואינו חפץ שממונו יחזור אליו, יש להסתפק מה הדין אם **חילק כל נכסיו לעניים**, האם יד העניים נחשבת כיד הקדש ואינו יכול לחזור בו כמו בהקדש, או שאדם תמיד דואג לעצמו ולא משאיר את עצמו ללא נכסים, וכל מה שנתן את ממונו לעניים היה רק על דעת שימות. תיקו.